

Ю. С. Правдівцева,

Державний вищий навчальний заклад Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

РОЗКРИТТЯ ФУНКЦІЙ МОДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОГО ТЕКСТУ

У статті розглянуто функціональні особливості англійських модальних дієслів, які розкриваються під час їх перекладу українською мовою. Зауважено на вагомості модального дієслова, яка полягає в тому, що несе в собі ставлення мовця до дійсності. На прикладах американської художньої літератури та їх перекладі наголошено різноплановість функцій модальних дієслів. Автором зауважено, що модальні дієслова є засобом вираження різних видів емоцій, але з морфологічного боку вони не позначають дії чи певного стану. Відповідно до ролі в реченні модальні дієслова є службовими частинами речення та ніколи не виступають у ролі самостійного члена речення. Визначено, що основним моментом під час перекладу англійських модальних дієслів є передача значення модальності.

Ключові слова: модальне дієслово, модальність, переклад, семантичний аспект, функціональність, художній текст

В статье рассмотрены функциональные особенности английских модальных глаголов, которые раскрываются при их переводе на украинский язык. Подчеркнута значимость модального глагола, которая заключается, в том, что он несет в себе отношение говорящего к действительности. На примерах американской художественной литературы и ее переводе подчеркнута разноплановость функций модальных глаголов. Автором отмечено, что модальные глаголы являются способом выражения различных видов эмоций, но с морфологической стороны они не обозначают действия или определенного состояния. Соответственно своей роли в предложении, модальные глаголы являются служебными частями предложения. Определено, что основным моментом при переводе английских модальных глаголов является передача значения модальности.

Ключевые слова: модальный глагол, модальность, перевод, семантический аспект, функциональность, художественный текст.

The article deals with the functional peculiarities of English modal verbs which are disclosed during their translation into Ukrainian. The attention has been paid on the importance of a modal verb which lies in the fact that it includes speaker's attitude to reality. The diversity of the of the functions of modal verbs has been shown on the examples of American literature and their translation. The author has noticed that modal verbs are the way of expressing of different kinds of emotions but from the morphological side they don't denote any action or state. According to the role in the sentence modal verbs serve as functional part of the sentence and they never serve as notional part of the sentence. The delivering of the meaning of modality has been determined to be the principal moment during the translation of English modal verbs.

Key words: modal verb, modality, translation, semantic aspect, functioning, fiction text.

Лінгвістика пройшла довгий шлях у вивченні модальності, ґрунтуючись на досягненнях логіки, семіотики та психології. Вона вважається однією з найбільш суперечливих лексико-граматичних категорій, і саме тому привертає увагу вчених із другої половини ХХ століття. Велику значущість на сучасному етапі розвитку лінгвістики має проблема еволюції модальності в різних мовах, бо вона є центральною мовною категорією та носить універсальний характер.

Метою статті є дослідження функцій англійських модальних дієслів, які розкриваються у процесі перекладу на українську мову. Актуальність проблеми полягає в тому, що модальність, як лексико-граматична категорія, викликає багато труднощів у процесі перекладу та при дослідженні її функціональності. Це, насамперед, пов'язано із розбіжністю засобів виразу модальності в англійській та українській мовах, що призводить до неповного або неточного її розкриття під час перекладу. Проблеми модальності присвячено значну кількість лінгвістичних робіт, але попри цей факт багато сторін цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого дослідження. Важливість розв'язання таких проблем, як модальність, пояснюється тим фактом, що мова є не тільки необхідним засобом спілкування, але й засобом впливу одних людей на поведінку та діяльність інших. Саме тому дослідники продовжують вивчати проблему модальності, яка відображає суб'єктивні та об'єктивні відносини в мові.

Предметом дослідження є переклад модальних дієслів з англійської на українську мову.

Об'єктом дослідження є модальні дієслова як одиниці засобу виразу модальності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що розглядаються особливості перекладу модальних дієслів на прикладах художньої літератури англійської мови, підкреслюється їх значуща роль у контексті, розкриваються їх функції у процесі перекладу.

Значна кількість дослідників займалися питанням модальності. Зокрема, лексико-граматичний бік досліджували Д. Остін, Г. Іпсен, Ф. Пальмер. Питанням передачі модальності під час перекладу займалися такі дослідники: Ж. Дарбельне, Я. Рецкер, Ж. Віне.

Найбільш розповсюджене визначення мовної модальності полягає в тому, що ця категорія виражає повідомлення з погляду мовця. Модальність охоплює граматичні засоби, які закріпилися в граматиці завдяки призначенню мови як засобу спілкування та забезпечують доступність думки, що повідомляється. Згідно з В.В. Виноградовим, модальність, передусім, виявляє себе в реченні. Вона передається всіма значеннями та відтінками, які виражаються синтетичними та аналітичними формами способів дієслів [2, с. 8].

«Модальність – (англ. modality) понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до змісту висловлювання та відношення змісту висловлювання до дійсності (відношення повідомляемого до його реального втілен-

ня), яка виражається різними граматичними та лексичними засобами, такими, як модальні дієслова, інтонація тощо» [3, с. 277].

Дослідники виділили 2 види модальності: об'єктивну та суб'єктивну.

Об'єктивна модальність відобража ставлення мовця до дійсності зпогляду особи, яка говорить; суб'єктивна модальність відобража засоби кваліфікації мовцем об'єктивного змісту свого повідомлення. Про важливість модальності зазначав Ш. Балі:

«Модальність – душа речення. Як і думка, вона утворюється здебільшого у результаті активної операції мовця, відповідно, не можна надавати великого значення висловлюванню, якщо в ньому не виявлено будь-яке вираження модальності» [1, с. 416].

Вибір засобу особистісної оцінки залежить від комунікативного наміру мовця. Його завданням, у цьому випадку, є вибір серед мовних засобів саме тих, що відповідають ситуації, яка склалася перед ним. Саме тому немає жорстких обмежень під час вибору певного засобу виразу модального компонента в тексті, хоча треба ураховувати ті обмеження, які несуть за собою мовні правила та властивості, на ґрунті яких будується текст.

Суб'єктивна оцінка інформації може бути представлена в тексті різноманітними мовними засобами: інвертованим порядком слів, різними формами присудка, прикметниками та прислівниками із модальним забарвленням, модальними дієсловами та їх еквівалентами тощо.

У художньому тексті використовуються всі названі мовні засоби вираження суб'єктивної модальної оцінки. Вибір засобів для певного тексту зумовлюється комунікативними завданнями, особистісними якостями автора та його емоційним станом.

Суб'єктивна модальність протиставляється об'єктивній, але водночас і доповнює її.

Модальними дієсловами в англійській мові є *may, can, shall, ought to, must, should, need, dare, would, will*. До цієї ж категорії дієслів відносяться особові та безособові форми дієслів *to have* та *to be*, а саме в деяких випадках їх уживання. Загалом, цю категорію можна охарактеризувати, як невелику групу службових слів, які мають характерні семантичні та граматичні відмінності.

Говорячи про семантичний аспект, зазначимо, що модальні дієслова на відміну від звичайних дієслів, не позначають ані дії, ані стану, але водночас вони є засобом вираження модальних значень різних видів емоцій.

Синтаксично, відповідно до своєї ролі в реченні, модальні дієслова є службовими частинами речення і ніколи не самостійними. Вони поєднуються з інфінітивом, разом утворюючи модальний присудок (*compound modal predicate*).

Модальні дієслова в англійській мові відображають ставлення дієслова-підмета до дійсності. Цей тип модальності, на відміну від модальності, яка виражається способом дієслова, є суб'єктивною, тобто виражає суб'єктивне ставлення мовця до висловлювання.

Морфологічно модальні дієслова називають недостатніми, бо вони не мають певних форм, які є характерними для звичайного дієслова, а саме: вони не мають безособових, перфектних часових форм, та форм майбутнього часу. Утворюють негативну та запитальну форми без допоміжного слова *to do* та не мають закінчення в третій особі однини. Отже, усе це говорить про те, що модальні дієслова є модальними за значенням, службовими за функцією та недостатніми за формою. У системі дієслова вони посідають проміжне місце між повнозначними (смысловими) та службовими дієсловами.

Під час перекладу не досить важливо, в якому вигляді виражена модальність – окремим дієсловом чи побудовою висловлювання загалом. Розбіжність засобів вираження модальності в різних мовах призводить до заміни її категорії, в багатьох випадках ця заміна стає обов'язковою. Закономірності замін, насамперед, зумовлюються функцією модальності висловлювання та нормами мови.

Модальність є одним з обов'язкових елементів висловлювання. Отже, переклад не може вважатися повноцінним, якщо в ньому немає модальності тексту. Перед перекладачем постають різного роду проблеми – синтаксичні та лексико-граматичні. У різних контекстах англійські модальні дієслова виконують різні функції, які передаються і під час їх перекладу:

«*But even so, I should think she'll repay them by the time she's twenty*» [6, с. 24].

Наведений приклад можна перекласти так: «Але навіть якщо так, мені варто замислитись, що вона виплатить їх, коли їй буде двадцять».

У цьому випадку модальне дієслово *should* відобража волю мовця, яка спрямована на самого себе.

У наступному прикладі *should* у додатковому підрядному реченні виражає не повинність, а підкреслену емоційність усього висловлювання загалом. Можна сказати, що в цьому контексті *should* має свого роду зворотню дію, бо це модальне дієслово підсилює експресивність підмета головного речення та відображається лише в перекладі останнього.

«*It is ironical that war should have succumbed to its own perfected technology*» [8, с. 2].

Переклад речення звучить так: «Яка іронія долі, що удосконалення військової техніки знищило війну!»

Зазначимо, що в книжно-літературному стилі модальні дієслова *may* та *might* з інфінітивом дуже часто виконують функцію здогадки щодо передбачуваної ситуації:

«*She walked slowly to the door, but the colonel stopped to say a word to a Swiss who might have been a local attorney*» [8, с. 207].

Цей приклад модальності в реченні перекладається так: «Вона повільно йшла до дверей, але полковник зупинився, щоб поговорити зі швейцарцем, якого можна було прийняти за місцевого адвоката».

Особливим випадком, який зазвичай не зазначається у граматиках, є вживання *may* та *might* для позначення дії, яке було на межі, щоб відбутися, але не відбулося:

«*Due to unhealthy conditions in the American fertilizer industry my health was badly injured and I might have lost my sight*» [4, с. 42].

Переклад наведеного речення звучить так: «Через антисанітарійні умови на американських заводах добрива, моє здоров'я було підірвано, і я ледве не втратив зір».

Окрім позначення звичної, повторювальної дії, поєднання дієслова *will* та *would* з інфінітивом (здебільшого перфектним) можуть використовуватися як функція припущення, відображеного у ввічливій формі, тому така конструкція у більшості випадках трапляється у промовах, наукових працях тощо.

«*The reader who has studied the foregoing pages with attention will have obtained a fairly correct notion of the language spoken by our ancestors*» [7, с. 30].

Український переклад речення звучить так: «Читач, уважно вивчавший попередні сторінки, мав отримати доволі чітке уявлення про мову, на якій говорили наші пращури».

У наведеному прикладі припущення межує зі впевненістю, та, що характерно для цієї конструкції, істинність цього припущення може бути негайно перевірена.

Говорячи про дієслова *must* та *ought to*, зазначимо, що вони можуть перекладатися однаково, коли виражають повинність, бо українською модальний відтінок, який є характерним другому дієслову, зазвичай уточнюється контекстом. В іншому випадку, коли дієслово *must* використовується для вираження передбачуваної дії або стану, є необхідність передачі відмінності функцій цих двох дієслів:

«*There is no man today, military or civilian, who does not deplore Flanders offensive of 1917 not merely as a good idea badly bungled but as a rash and ill conceived venture impossible of execution under circumstances which must have been known or ought to have been known to those who planned it*». [5, с. 106].

Українською мовою наведений приклад звучить так: «Тепер не знайдеться жодного військового або громадського спеціаліста, хто не засуджував би наступ 1917 року у Фландрії, при цьому не як гарну ідею, занепащеною поганим виконанням, але як необачний та поганий намір, зовсім нездійснений в умовах, які повинні були бути відомими та не могли не бути відомими тим, хто замислив цей наступ».

У цьому реченні *Ought to have been known* означає моральний обов'язок, водночас, коли *must have been known* – припущення, може межувати зі впевненістю. Саме так розцінював Ллойд Джордж відповідальність Британського Верховного командування за недбалість та трагічний бій у Пашендельських болотах. У перекладі впевненість у безглуздість цієї операції відображається у словах: «не могли не бути відомими».

Отже, проаналізувавши функції модальних дієслів та важливі аспекти їх перекладу в англійському тексті, можна дійти висновку, що модальність є невід'ємною частиною художнього тексту, бо в ній уміщено ставлення мовця до дійсності. Морфологічно модальні дієслова називають недостатніми, семантично вони не позначають ані дії, ані стану, на відміну від звичайних дієслів, але водночас вони є засобом вираження модальних значень різних видів емоцій. Модальне дієслово в контексті одного тексту може виконувати різні функції. Під час перекладу тексту, який містить модальні дієслова, дуже важливо передати значення модальності, бо в іншому випадку донесення смислу буде неповним. Перспективою для подальшого дослідження залишається більш поглиблене вивчення функції модальності в різних контекстах та різних літературних стилях англійської мови.

Література:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. М. : Изд-во Иностранной Литературы, 1995. – 416 с.
2. Виноградов, В. В. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975. – 559 с.
3. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка / Д. Н. Ушаков. – М. : АСТ, 2004. – 848 с.
4. Foster W. From the Ground Up: Environmental Racism and the Rise of the Environmental Justice Movement / W. Foster. – N.Y. : NYU Press, 2000 – 256 p.
5. George D. L. of David Lloyd George: Volume 4 / D.L. George. – N.Y. : Ivor Nicholson & Watson, 1934 – 203 p.
6. Golden A. Memoirs of a Geisha / A. Golden. – N.Y. : Random House Large Print, 2005 – 768 p.
7. Jespersen O. Essentials of English Grammar / O. Jespersen. – N.Y. : Routledge, 2006 – 400 p.
8. Lovett J. National aid to education: Read before the Department of Superintendence / J. Lovett – W.: S.N., 1886 – 4 p.
9. Somerset Maugham W. Asheden, or the British Agent / W. Somerset Maugham. – N.Y. : Ayer Co Pub, 1977 – 304 p.